

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

У контексті Болонського процесу кардинально змінюється парадигма вищої освіти. Навчальний процес зосереджується на самостійній роботі студентів. При цьому вона переходить на якісно новий рівень. Формальні курсові, реферати поступаються місцем проектам, що розробляються в реальному просторі професійної діяльності. Звідси випливають нові вимоги до організації самостійної роботи і методів формування у майбутніх фахівців умінь і навичок самостійної навчальної діяльності.

Парадигма освіти, в основу якої покладено компетентнісну модель спеціаліста, менш жорстко прив'язану до конкретного об'єкта і предмета праці, потребує нових підходів щодо змісту освіти, оскільки одиницею виміру стає не дисципліна, а модуль. З одного боку, модуль має в комплексі давати найбільш повне уявлення про конкретну галузь наукових знань, з іншого, — забезпечувати компетентність тих, хто навчається у певній галузі, якщо студенти обирають тільки частину із запропонованого обсягу дисциплін. Формування модуля здійснюється не за логікою вузької дисципліни, а за логікою компетентності в науковому напрямі. До кожного модуля входять всі складові навчального процесу, у тому числі і завдання з самостійної роботи. Таким чином, однією з вимог, що ставить модульне навчання, є бажання студента самостійно набувати знань та вмінь, тому самостійна робота стає одним з продуктивних методів запровадження цієї системи організації навчального

процесу.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що проблемі організації самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах, в цілому, і зокрема у зв'язку з переходом до кредитно-модульної системи навчання в останні роки приділяється значна увага [1,3-9]. Разом з тим, проблема організації самостійної роботи майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в умовах кредитно-модульного навчання не була окремим предметом вивчення. Тому метою статті є дослідження особливостей самостійної роботи майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в умовах кредитно-модульної системи навчання.

Організація навчального процесу за кредитно-модульною системою уявляється не зайвими витратами педагогічної праці, тому що вона сприяє усуненню практики "авральності" семестрових сесій, котра склалася в традиційній системі освіти і не сприяє підвищенню якості освіти. Зрозуміло, що перейти зі звичайної семестрової структури й обліку в аудиторних годинах, до того ж за відсутності належних умов для високоінтенсивної самостійної роботи студентів, на нову кредитно-модульну систему буде нелегко [2].

Перехід до кредитно-модульної системи організації навчального процесу в Південноукраїнському державному педагогічному університеті ім. К.Д. Ушинського розпочався в 2004-2005 навчальному році. З усіх спеціальностей, за якими

проводиться підготовка майбутніх учителів, складено навчальні програми за вимогами кредитно-модульної системи навчання. У цих програмах самостійна робота студентів планується як важлива складова навчального процесу. Вага самостійної роботи зростає від курсу до курсу. І якщо на молодших курсах вона складає половину від аудиторного навчального навантаження, то на старших курсах значно зростає і досягає приблизно 75% на п'ятому курсі під час підготовки спеціаліста і магістра. Такий акцент на самостійну роботу підвищує увагу викладачів до її організації, контролю й оцінювання. Разом з тим, з'являється необхідність формування у студентів готовності до напруженої, вагомої самостійної роботи.

З метою визначення рівня впровадження кредитно-модульної системи навчання, організації самостійної роботи та готовності до неї майбутніх учителів гуманітарних дисциплін нами проведено анкетування студентів першого, другого і третього курсів зі спеціальностей «Українська мова та література», «Українська (англійська) мова та література», «Історія та основи правознавства», «Мова та література (англійська, німецька).

В анкеті було запропоновано назвати викладачів, які впроваджують кредитно-модульну систему організації навчального процесу, визначити місце та обсяг самостійної роботи в навчальному процесі, оцінити рівень стану організації самостійної роботи, назвати труднощі, що виникають під час її виконання тощо. В анкетуванні брало участь 198 студентів. Результати анкетування свідчать про те, що студенти освідомлені щодо сутності кредитно-модульної системи організації навчального процесу і вже

оцінили позитивно її переваги. Як уважають студенти, можливість здавати дисципліну модулями протягом семестру підвищує рівень знань (78%), знімає напруженість, яка складалась у минулому за період заліково-екзаменаційної сесії (84%), підвищує строк зберігання знань (75%).

Ми відстежували результати заліково-екзаменаційних сесій певних академічних груп зазначених вище спеціальностей протягом трьох років навчання. Якщо на першому курсі приблизно 10% студентів склали заліково-екзаменаційну сесію на підставі здачі модулів протягом семестру, то на другому курсі в цих самих групах кількість таких студентів складала вже 15%, а на третьому курсі таку можливість використали приблизно 28% студентів. Отже, за належної організації самостійної роботи, дотримання певних педагогічних умов її проведення, більшість студентів буде мати можливість скористуватися перевагами кредитно-модульної системи не тільки для складання сесії, але й для більш продуктивного засвоєння знань, а також можливості їх застосування у професійно-орієнтованому просторі, а саме під час проходженні педагогічної практики.

Аналіз результатів педагогічної практики майбутніх учителів гуманітарних дисциплін, виявив, що, незважаючи на ґрунтовну теоретичну підготовку, студенти часто відчувають невпевненість і стикаються з труднощами в ситуаціях, для розв'язання яких потрібний досвід творчої діяльності. Така ситуація є свідченням того, що у процесі навчання треба безперервно підтримувати навчальний процес у практичному професійному руслі, навчати майбутніх учителів творчого

підходу, починаючи з того часу, коли вони переступають поріг університету, з першого заняття під час засвоєння як фахової, так і психолого-педагогічної складової навчального плану. Необхідно через навчальну роботу здійснювати систематичну планову підготовку до творчої професійної діяльності, розвиваючи через неї інтерес до навчально-дослідної та науково-дослідної роботи як найвищого рівня самостійної роботи. Саме такий підхід – з установкою на творчу навчальну працю – розвиває в майбутніх учителів звичку до самостійної професійної творчої праці, формує вміння і навички педагога - винахідника.

Отже, важливою умовою формування в майбутніх педагогів досвіду творчої діяльності є перебудова дидактичної системи з переважно інформаційного навчання на таку, яка б розвивала пізнавальні творчі здібності студентів і забезпечувала включення елементів дослідництва в усі види занять. Засобами формування у студентів установки на творчу самостійну діяльність повинні виступати всі форми навчальної роботи.

В навчальному процесі використовується моделювання професійних ситуацій, забезпечується створення умов, в яких студенти одержують можливість самостійно аналізувати навчальний матеріал, встановлювати міжпредметні логічні зв'язки, порівнювати вивчене з новим і використовувати набуті знання для виконання практичних завдань.

Створення проблемних ситуацій на заняттях орієнтують студентів на систематичне засвоєння матеріалу, пошук необхідної літератури, формують вміння творчо підходити до розв'язання теоретичних і практичних проблем, допомагають долати типові

дидактичні ускладнення, що сприяє формуванню творчого мислення майбутніх учителів.

За такого діяльнісного підходу, опановуючи певні поняття, теоретичні положення, що пропонуються у вигляді розумових задач, студенти відчувають потребу в дії, яка є найкращою формою навчання.

Якщо на лекції викладачі, створюючи проблемну ситуацію, акцентують увагу студентів на основних етапах і спробах її розв'язання і тим самим формують установку на творчу працю, потребу в систематичній розумовій діяльності, то на практичних заняттях при значному зростанні пізнавальної самостійності майбутніх педагогів вирішується завдання закріплення навичок дослідницької праці. Отже, у практику семінарських, лабораторних і практичних занять з педагогіки і методики фахових дисциплін постійно включається виконання різних творчих завдань, використовуються міждисциплінарні зв'язки.

На семінарських заняттях з предметів гуманітарного циклу повторення теоретичного матеріалу часто проводиться у формі дискусії, вивчення нових питань з теорії пов'язується з написанням і рецензуванням рефератів. Наприклад, на заняттях з української літератури на першому та другому курсах студенти виконують самостійну роботу на репродуктивному рівні: вибирають тексти та роблять огляди новинок художньої літератури українських письменників і поетів у періодичній пресі в літературних та літературно-політичних журналах. На третьому курсі зростає складність самостійної роботи, надаються завдання, що відповідають реконструктивному рівневі самостійної роботи: написати

рецензію на новинки української літератури за власним вибором чи за вибором викладача. На старших курсах завдання із самостійної роботи з української літератури носять творчий характер, а саме, написання оригінальних художніх творів (розповіді, вірші, гуморески), спочатку за темами, що вказуються викладачем, а потім студенти самі обирають літературний жанр та тему художнього твору. Далі організуються конкурси літературних творів. Переможці готують публікації в місцеву періодику, беруть участь у конкурсі студентських творчих наукових робіт, виступають на студентських концертах.

Для проведення самостійної творчої роботи майбутніх вчителів гуманітарних дисциплін широко застосовуються міждисциплінарні зв'язки таких предметів, як мова (українська, англійська) та література (українська, англійська). Наприклад, при вивченні теми «Переносне значення слова» з розділу мовознавства „Лексика”, студентам пропонується як творче самостійне завдання знайти в літературних текстах такі різновиди переносного значення слів, як: метафора, метонімія, синекдоха; оформити свої виноходи у формі таблиць, зробити висновки про особливості застосування різновидів переносного значення слів у різних літературних жанрах. Під час вивчення розділу «Синтаксис», як творче завдання пропонується знайти в літературних творах авторські ознаки – одиниці синтаксису. Під час вивчення розділу «Морфологія» варто застосовувати тести. Тому студентам пропонується самостійно скласти тести для педагогічної практики.

З метою індивідуалізації навчання активно застосовується такий

сучасний і ефективний вид позааудиторної самостійної роботи студента, як індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ). Ціллю ІНДЗ є самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу, розвиток навичок самостійної роботи. За змістом ІНДЗ є завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь і навичок, одержаних під час аудиторних занять. Вона охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому, використовується у процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується разом із складанням підсумкового екзамену чи заліку з навчальної дисципліни. Цей вид організації самостійної роботи має великий потенціал і застосовується викладачами університету, починаючи з перших курсів.

Можливість самостійно формувати індивідуальний план на основі вільного вибору, як один з пріоритетів Болонського процесу, стає основним механізмом педагогічного впливу. Як показала практика роботи з предметами за вибором, викладачі змушені акцентувати увагу на розвитку навчальної мотивації. У зв'язку з цим постійно здійснюється пошук, застосовуються та апробуються методичні прийоми розвитку мислення й активізації самостійної роботи студентів, проводяться моніторинги з оцінювання якості спільної роботи викладачів і студентів. Така співпраця мобілізує викладачів, сприяє втіленню індивідуального підходу, стимулює самостійну роботу, підвищує творчий

потенціал викладача і студента, створює атмосферу творчості в університеті.

Таким чином, як показав досвід організації навчального процесу в умовах кредитно-модульного навчання в університеті, самостійна робота в тісній взаємодії з навчальними заняттями створює основу для активної самостійної діяльності студентів і відкриває чималі можливості для розвитку творчих здібностей майбутніх учителів гуманітарних дисциплін. Важлива роль при цьому надається викладачеві, який виступає при такій системі як керівник і консультант з організації навчального процесу.

На першому курсі установка на навчальну науково-дослідну роботу акцентується на набутті навичок конспектування та пошуку і реферуванню першоджерел. На другому курсі студенти поділяються на дослідні групи по 3-5 осіб, одержують навчально-дослідницькі завдання і розпочинають роботу з пошуку необхідної літератури і визначення практичних методів виконання завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кобильченко В.В.* Формування особистості як психолого-педагогічна проблема // Нові технології навчання. – 2001. – Вип.31. – С. 3 – 12.

2. *Корсак К.* Європейський простір вищої освіти і Україна у XXI ст. // Вища школа. – 2005. – №1. – С. 47.

3. *Кравченко Ю.М.* Формування творчої особистості студентів у рамках програмного рішення педагогічних задач // Нові технології навчання. – 2001. Вип. 31. – С.188 – 195.

4. *Мороз І.В.* Педагогічні умови запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. – К. : Освіта України. – 2005.

На третьому курсі здійснюється дослідно-експериментальна робота. Надалі з цієї спільної науково-дослідної роботи виокремлюються напрями, які можуть стати темами курсових робіт та дипломних досліджень. Систематично за матеріалами творчих праць студенти виступають на семінарах, науково-практичних та науково-теоретичних студентських конференціях. Кращі з цих досліджень пропонуються до участі у наукових конференціях професорсько-викладацького складу та до друку в періодичних виданнях.

Таким чином, можна дійти висновку, що самостійна робота студентів, як основна форма навчальної діяльності, сприяє становленню творчої професійної самостійності. Саме самостійна робота в нових умовах навчання дає можливість переходу від пасивного засвоєння знань до активного творчого їх сприйняття, здійснення зв'язку між теоретичними знаннями та їх практичним застосуванням у діяльності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін.

– 277с.

5. *Онучак Л.В.* Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей // Автореф. дис. к. пед. наук. – Київ, 2002. – 18 с.

6. *Смирнова М.І.* Дидактичні засади організації самостійної роботи з іноземної мови студентів вищих економічних навчальних закладів // Автореф. дис. канд. пед. наук. – К., 2005. – 16 с.

7. *Шайдур І.А.* Організація самостійної роботи студентів педагогічного університету на основі індивідуально – орієнтованого підходу // Автореф. дис. к. пед. наук. –

Полтава, 2003. – 20 с.

8. *Шишкіна Н.О.* Організація самостійної роботи студентів у процесі вивчення юридичних дисциплін у вищому навчальному закладі // Автореф. дис. к. пед. наук. – Харків, 2004. – 18 с.

9. *Яшанов С.М.* Формування у майбутніх учителів умінь і навичок самостійної навчальної роботи у процесі використання нових інформаційних технологій // Автореф. дис. к. пед. наук. – Київ, 2003. – 18 с.

Подано до редакції 22.01.07

РЕЗЮМЕ

В статті розглядається ряд проблем, стоящих перед вищим образованием, в связи с переходом к кредитно-модульной системе организации учебного процесса в высших учебных заведениях. Показана роль самостоятельной работы, как

основной формы учебной деятельности, в становлении профессиональных качеств будущих учителей гуманитарных дисциплин в новых условиях организации учебного процесса.

SUMMARY

The article is dedicated to some problems of higher education aroused by its transference to the credit modular system of organizing educational process in institutions of higher education. The author demonstrated the role of independent work as a basic form of educational activity in developing professional qualities of future teachers of the Humanities within new terms of organization of educational process.

Науковий керівник: д. пед. н., проф. І.М. Богданова.